

Sygn. akt II CK 433/04

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 lutego 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Jan Górowski

SSN Elżbieta Skowrońska-Bocian (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Wojewody X.

przeciwko Przedsiębiorstwu Wielobranżowemu "B(...)" Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w T.

o zapłatę 122.512,52 zł,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 9 lutego 2005 r., kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 23 marca 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala kasację.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 30 września 2003 r. zasądził od Przedsiębiorstwa Wielobranżowego "B(...)" spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na rzecz Skarbu Państwa Wojewody X. kwotę 122.385,87 zł wraz z odsetkami. Sąd ten ustalił, że poprzedniczka prawna pozwanej Spółki, "B(...)" S.A., przejęła do odpłatnego korzystania mienie zlikwidowanego Przedsiębiorstwa Zaopatrzenia i Usług Socjalnych w T. W akcie notarialnym z dnia 10 września 1991 r. przejmujący zobowiązał się do

przejęcia wszelkich zobowiązań i obciążeń związanych z prowadzeniem zlikwidowanego przedsiębiorstwa. Przejęcie to zostało następnie potwierdzone prawomocnym orzeczeniem Sądu Apelacyjnego oddalającym powództwo Spółki Akcyjnej "B.(...)" o ustalenie, że nie przejęła ona zobowiązań wynikających z odpłatnego nabycia na własność budynków i budowli przez zlikwidowane przedsiębiorstwo.

Sąd ustalił, że z tytułu tych obciążeń spłacona została jedynie pierwsza rata należności; do zapłaty pozostały trzy raty w łącznej wysokości 105.060,25 zł. Pozwana Spółka wystąpiła do Wojewody X. o rozłożenie należności na raty oraz umorzenie odsetek. Wojewoda, decyzją z dnia 26 maja 1995 r. postanowił skapitalizować odsetki od nieuiszczonych rat i doliczyć je do należności głównej. W sumie dało to kwotę 185.176,60 zł, która została rozłożona na pięć rocznych rat płatnych w okresie od 1996 do 2000 roku. Pozwana nie dotrzymała terminów. Dokonała jednak wpłat: w październiku 1998 r. - kwoty 105.060,24 zł, w lutym 2000 r. - 16.177,93 zł, a w październiku 2000 r. - 17.510,05 zł.

Kwota wpłacona w październiku 1998 r. została przez Skarb Państwa zaliczona przede wszystkim na poczet należności z tytułu odsetek.

Sąd Okręgowy uznał powództwo za zasadne, a ustalenie wielkości kwoty należnej powodowi nastąpiło na podstawie opinii biegłego. Jako podstawę należności z tytułu odsetek Sąd wskazał art. 481 k.c. Wskazał, że pozwany wnosząc o rozłożenie należności na raty wyraził zgodę na kumulację należności głównej i odsetek od niespłaconych wcześniej rat. W związku z tym nie jest zasadny zarzut ich przedawnienia. Sposób zaliczania przez wierzyciela dokonanych wpłat na odsetki jest natomiast zgodny z art. 451 k.c.

Apelacja pozwanej Spółki została oddalona przez Sąd Apelacyjny, który podzielił stanowisko Sądu pierwszej instancji. Podkreślił, że oświadczenie Wojewody X. nazwane nieprawidłowo decyzją jest skuteczne. Zawiera ono oświadczenie woli strony powodowej będące odpowiedzią na propozycję pozwanej. Pozwana w piśmie z dnia 12 czerwca 1995 r. dziękowała za rozłożenie należności na raty, a ponadto podtrzymała prośbę o umorzenie odsetek. Skoro prosiła o więcej, to wyraziła w sposób dorozumiany zgodę na rozłożenie należności na raty - wraz z odsetkami. Ponadto Sąd podkreślił, że nie doznał naruszenia art. 451 k.c., gdyż to wierzyciel decyduje o zaliczeniu spełnionego przez dłużnika świadczenia na odsetki. Podzielił także pogląd Sądu Okręgowego, że nie nastąpiło przedawnienie roszczenia o odsetki, gdyż prośba pozwanej o umorzenie odsetek stanowiła uznanie roszczenia.

Kasacja strony pozwanej oparta została na obu podstawach kasacyjnych. Skarżąca wskazuje w niej naruszenie art. 451 k.c. przez przyjęcie, że dokonując zarachowania zapłaty w trybie art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. wierzyciel nie ma obowiązku zawiadomienia dłużnika o sposobie zarachowania i wystawienia pokwitowania, mimo wskazania przez dłużnika, który dług chce uiścić, a także naruszenie art. 482 § 1 w związku z art. 58 § 1 i art. 77 k.c. przez przyjęcie, że wierzyciel w drodze jednostronnej czynności prawnej może zmienić sposób i warunki zapłaty długu wynikającego z umowy. W ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania wskazano art. 233 § 1 w związku z art. 328 § 2 k.p.c. przez nienależyte rozważenie aspektów prawnych sprawy oraz całości zebranego materiału dowodowego i przyjęcie, że powód zarachował część otrzymanej należności na odsetki, jak również, że opinia biegłej co do sposobu zaliczenia wpłat nie budzi wątpliwości co do swojej rzetelności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty sformułowane w ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania nie znajdują uzasadnienia. Skarżąca podnosi, że Sąd drugiej instancji nie rozważył w sposób należyty "aspektów prawnych sprawy" oraz całości zebranego w sprawie materiału dowodowego i w rezultacie uznał za rzetelną opinię biegłej, mimo że pozwana opinię tę kwestionowała w toku postępowania apelacyjnego. Tymczasem w uzasadnieniu Sądu Apelacyjnego znajduje się fragment poświęcony ocenie zarzutów sformułowanych przez pozwaną Spółkę w apelacji i odnoszących się do opinii biegłej. Zawarty tam wywód, jakkolwiek dosyć krótki, nie nasuwa zastrzeżeń.

Wobec niezasadności zarzutów naruszenia przepisów postępowania należy, w ustalonym stanie faktycznym, odnieść się do zarzutów naruszenia prawa materialnego. Dalej idący jest zarzut naruszenia art. 482 § 1 w związku z art. 58 § 1 i art. 77 k.c.

Z uzasadnienia wskazanego wyżej zarzutu wynika, że - zdaniem skarżącej - nieważne jest oświadczenie Wojewody X. z dnia 26 maja 1995 r., którym dokonano kapitalizacji odsetek, rozłożono należność na raty i odmówiono umorzenia odsetek. Skarżąca odwołuje się tutaj do dwóch argumentów: niezachowania formy wymaganej art. 77 k.c. oraz niedopuszczalność jednostronnej zmiany treści istniejącego stosunku cywilnoprawnego.

Oczywiście trafny jest pogląd, że niedopuszczalne jest dokonanie zmiany treści łączącego strony stosunku cywilnoprawnego, w rozpoznawanej sprawie wynikającego z umowy, w drodze jednostronnego oświadczenia woli jednej ze stron. Należy jednak

mieć na uwadze, że w określonych sytuacjach ustawodawca może przewidzieć odstępstwa od powyższej zasady z uwagi na określone okoliczności i cele. Z taką szczególną sytuacją mamy do czynienia w rozpoznawanej sprawie. Stosunek cywilnoprawny, którego źródłem jest umowa zawarta pomiędzy Skarbem Państwa a Spółką Akcyjną "B.(...)", poprzedniczką prawną pozwanej Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, o oddanie przedsiębiorstwa do odpłatnego korzystania. Z umowy tej, dla podmiotu biorącego przedsiębiorstwo w odpłatne korzystanie, wynikały m.in. obowiązki w zakresie zapłaty za nabycie przez przedsiębiorstwo własności budynków i budowli. Powstała zatem należność pieniężna przysługująca państwowej jednostce organizacyjnej od osoby prawnej.

Do tego rodzaju należności znajdowało zastosowanie rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 września 1982 r. w sprawie zasad umarzania i udzielania ulg w spłacaniu należności państwowych (Dz. U. Nr 30, poz. 211 ze zm.; obecnie nie obowiązujące). W rozporządzeniu tym określono zasady umarzania, odraczania terminu zapłaty i rozkładania na raty należności pieniężnych przysługujących państwowym jednostkom organizacyjnym od osób fizycznych oraz osób prawnych i innych jednostek organizacyjnych nie będących państwowymi jednostkami organizacyjnymi. We wskazanym rozporządzeniu zostały także uregulowane takie kwestie, jak przesłanki umorzenia, odroczenia zapłaty lub rozłożenia jej na raty oraz podmioty uprawnione do wydawania takich decyzji. W § 2 rozporządzenia zawarty został tzw. słowniczek. Zgodnie z pkt 1 § 2 pod pojęciem decyzji ustawodawca rozumiał wyrażone na piśmie oświadczenie woli jednostki państwowej będącej wierzycielem lub uprawnionego organu w sprawie umorzenia należności lub udzielania ulgi w jej spłacie.

W takim stanie prawnym, obowiązującym w dacie 26 maja 1995 r., należy przyjąć, że ówczesny Wojewoda X. jako jednostka organizacyjna Skarbu Państwa i wierzyciel w stosunku prawnym wynikającym z umowy zawartej 10 września 1991 r., miał prawo do zmiany treści łączącego strony stosunku prawnego w zakresie sposobu spełnienia świadczenia pieniężnego przez pozwaną Spółkę, jak również w zakresie ewentualnego zwolnienia dłużnika w ogóle z obowiązku świadczenia (umorzenie należności pieniężnej). Należy przy tym zauważyć, że tego rodzaju oświadczenia woli musiały być poprzedzone aktywnością dłużnika czyli wystąpieniem o złożenie takiego oświadczenia woli.

Zachowana przy tym została pisemna forma oświadczeń stron. Zarówno bowiem wniosek pozwanej Spółki kierowany do Wojewody X., jak i decyzja tego ostatniego,

zostały złożone w formie pisemnej. Tym samym zachowany został wymóg odnoszący się do formy oświadczenia woli prowadzącego do uzupełnienia, zmiany albo rozwiązania umowy zawartej na piśmie. Uregulowanie zawarte w obowiązującej wówczas treści art. 77 k.c. wymagało jedynie zachowania formy pisemnej, nie zaś, jak obecnie, zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Oznacza to, że oświadczenia stron umowy, złożone w formie pisemnej zwykłej, mogły doprowadzić do zmiany, uzupełnienia lub rozwiązania łączącej je umowy. Sama skarżąca nie kwestionuje zaś, że zarówno decyzja Wojewody, jak i poprzedzający ją wniosek złożony przez Spółkę, przybrały formę pism.

W takiej sytuacji całkowicie nietrafny jest zarzut skarżącej co do nieważności oświadczenia woli złożonego w formie decyzji, o jakiej mowa w § 2 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 września 1982 r. W rezultacie nastąpiła zmiana sposobu wykonania zobowiązania przez dłużnika.

Pozbawiony podstaw jest także zarzut naruszenia art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. Zgodnie z treścią § 1 art. 451 k.c. dłużnik mający względem tego samego wierzyciela kilka długów tego samego rodzaju może przy spełnieniu świadczenia wskazać, który dług chce zaspokoić. Jednakże to, co przypada na poczet danego długu, wierzyciel może przede wszystkim zaliczyć na związane z tym długiem należności uboczne oraz na zalegające świadczenie główne.

Przy takim sformułowaniu przepisu powstała wątpliwość, czy uprawnienie wierzyciela wynikające ze zdania drugiego art. 451 § 1 k.c. istnieje także w sytuacji, gdy dłużnik ma względem wierzyciela jeden dług składający się z należności głównej oraz odsetek. Zagadnienie to było przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego, który wyraził pogląd, że art. 451 § 1 zdanie drugie k.c. stosuje się także wtedy, gdy dłużnik spełniający świadczenie ma wobec wierzyciela jeden tylko dług złożony z należności głównej oraz odsetek (wyrok SN z dnia 24 stycznia 2002 r., III CKN 495/00, OSNC 2002, nr 11, poz.15; stanowisko to zostało zaaprobowane w doktrynie). Wierzyciel zatem decyduje o zarachowaniu spełnionego świadczenia na poczet należnych odsetek. Uprawnienia wierzyciela w tym względzie nie wyłącza odmienna wola dłużnika wyrażona przy spełnianiu świadczenia.

Wierzyciel nie jest przy tym zobowiązany informować dłużnika o zaliczeniu spełnionego świadczenia na poczet należności z tytułu odsetek; nie jest także zobowiązany do wystawienia pokwitowania, z którego treści wynika, że dokonał takiego zaliczenia. Artykuł 462 § 1 k.c. daje dłużnikowi uprawnienie do żądania od wierzyciela

pokwitowania, ale obowiązek wystawienia takiego pokwitowania, obwarowany sankcjami (por. art. 463 k.c.), powstaje dopiero po zgłoszeniu przez dłużnika takiego żądania. Zatem także zarzut naruszenia art. 451 k.c. nie znajduje podstaw.

Z tych względów kasacja pozwanej Spółki podlegała oddaleniu jako pozbawiona usprawiedliwionych podstaw (art. 393¹² k.p.c.).